

NAŠ ČASOPIS

GLASILO SOCIALISTIČNE ZVEZE DELOVNEGA LJUDSTVA OBČINE VRHNIKA

Priloga

Številka 11

JUNIJ 1976

OSNUTEK ZAKONA O ZDRUŽENEM DELU (nekaterne pomembnejše določbe)

Konec parila, točneje 29. aprila 1975 je Zvezni zbor Skupščine SFRJ sprejel osnutek zakona o združenem delu in s tem odprl široko javno razpravo, ki bo trajala vse do 20. septembra 1976.

Za uresničevanje ustavnega koncepta združenega dela in družbenega sistema kot celote, je zakon o združenem delu najpomembnejši sistemski zakon. Z njim bodo napravljeni odločilni in dokončni koraki v spreminjanju oblasti v imenu delavcev v oblast samega delavskega razreda in delovnih ljudi. Končno bo presežena delitev osebnosti delavca na upravljalca in proizvajalca in se ti dve funkciji združita v eni in isti osebnosti delavca. V zakonu je obdelan celovit sistem združenega dela in ima zato izreden pomen za krepitev družbeno-ekonomskega položaja delavca v združenem delu in tudi v družbi. Zakon precizira mesto in vlogo posameznih oblik samoupravnega organiziranja združenega dela in sistema družbeno-ekonomskih odnosov delavcev v združenem delu, samoupravljanje v organizacijah združenega dela in sistem, pravice in dolžnosti ter odgovornosti v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela, kakor tudi sistem medsebojnih pravic, dolžnosti in odgovornosti družbeno-političnih skupnosti v organizacijah združenega dela.

Temeljni samoupravni produkcijski odnos v socialističnem samoupravnem združenem delu tvorijo tri temeljne sestavine zakona:

1. prvo sestavino tvori sistem družbeno-ekonomskih odnosov delavcev v združenem delu (dohodkovni odnosi, medsebojna razmerja delavcev, upravljanje družbenih sredstev ter povezovanje posebnega dela v sistem samoupravno združenega dela. (29.—295. člen)

2. drugo sestavino tvori samoupravno organiziranje družbenega dela (družbeno-ekonomska, organizacijska in pravna obeležja oblik združenega dela in sredstev) (296.—438. člen)

3. tretja sestavina samoupravnega produkcijskega odnosa pa je uresničevanje samoupravljanja delavcev v družbeni reprodukciji (odločanje delavcev, organi upravljanja, obveščanje, samoupravna delavska kontrola, odgovornost za opravljanje samoupravljalških funkcij, družbeni dogovori, samoupravni sporazumi in drugi samoupravni splošni akti in družbeno varstvo samoupravnih pravic in družbene lastnine) (439.—624. člen)

Vse tri navedene sestavine temeljnega produkcijskega odnosa so pri uresničevanju družbeno-ekonomskega položaja delavca neločljiva celota.

1. DRUŽBENO-EKONOMSKI ODNOSI V PRIDOBIVANJU IN DELITVI DOHODKA, GRADITEV DOHODKOVNIH ODNOSOV IN DELITEV PO REZULTATIH DELA

Temeljne postavke in konkretne rešitve osnutka zakona o dohodku kot družbeno-ekonomskem odnosu predstavljajo zelo pomembno idejno-politično vprašanje za uresničevanje načel ustave in sklepov X. kongresa glede doslednega uveljavljanja delitve po delu in nadaljnega razvoja samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov v združenem delu.

Ena izmed trajnih nalog naše družbe, delavcev in samoupravnih organov v združenem delu je ustrezno uveljavljanje delitve po delu in rezultatih dela. To trajno nalogo je težko uresničiti, če se ne izhaja iz skupnih dohodkovnih odnosov, značaja dohodka in pravilne politike pridobivanja in delitve dohodka.

V obdelavi družbeno-ekonomskih odnosov, pravic in dolžnosti samoupravljalcev izhaja iz tega, da je dohodek družben in da ga samoupravljalci ustvarjajo s tem, da upravljajo z družbenimi sredstvi za proizvodnjo in da sodelujejo v družbeni delitvi dela. Znano je, da bogastvo neke družbe sestavljajo predvsem materialna bogastva, razvoj materialne proizvodnje in na tej osnovi celoten narodni dohodek. Zato morajo vse oblike in vse sfere gospodarjenja svoje delo in rezultate dela valorizirati v materialni proizvodnji, skozi bisto in značaj dohodka. Osnutek izhaja iz tega, da je dohodek, uresničen v materialni proizvodnji skupen, ker se v njegovem ustvarjanju sodelovali ne samo delavci v materialni proizvodnji, temveč tudi delavci na drugih področjih družbenega dela, izven materialne proizvodnje, zdravstvo in druge dejavnosti, ki opravljajo družbeno potrebno delo in tako prispevajo na določen način k povečanju dohodka na področju materialne proizvodnje in k povečanju celotne produktivnosti družbenega dela. Z drugimi besedami, z dohodkom in delitvijo dela v družbeni proizvodnji se širi pojem proizvodnega dela in se hkrati določajo nove obveznosti in položaj vseh sfer družbenega dela po materialni proizvodnji.

Delavci v družbenih dejavnostih in delavci v materialni proizvodnji določajo medsebojne odnose neposredno in v samoupravnih interesnih skupnostih s samoupravnimi sporazumi. V samoupravnem urejanju teh odnosov imamo samo začetne rezultate dela in so šele pred nami spremembe, ki bodo zahtevale, da se posveti večja pozornost dograjevanju samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov s samoupravnimi sporazumi med različnimi sferami družbenega dela. Ko ocenjujemo dosežanje rezultate in konkretne družbeno-ekonomske odnose, ki so določeni s samoupravnimi sporazumi, moramo hkrati tudi videti ali se v okviru samoupravnih interesnih skupnosti določajo takšni družbeno-ekonomski odnosi v pridobivanju dohodka, ki bodo omogočili, da bodo te dejavnosti na eni strani trdnjše in neposredne povezane z drugimi področji združenega dela, na drugi strani pa da se dosledno valorizira njihovo delo in prispevek k skupni družbeni produktivnosti dela in ustvarjanju dohodka v materialni proizvodnji.

Ko so v sindikatu razpravljali o družbeni produktivnosti dela in analizirali neopravičeno izostajanje z dela, se je pokazalo koliko „negospodarske sfere“ in družbene službe lahko pozitivno ali negativno vplivajo na skupne rezultate dela in skupno družbeno produktivnost.

Na primer: zdravstvena dejavnost lahko zelo veliko prispeva k družbeni produktivnosti dela, vendar je v njej tudi veliko slabosti, ki neugodno vplivajo na produktivnost dela v proizvodnji in na delo na sploh. Prav tako ima kljub nedvomnim rezultatom glede samoupravnega urejanja družbeno-ekonomskih odnosov v pridobivanju dohodka to zelo pomembno področje dela tudi precej problemov. Tako npr. njihova družbena vloga, mesto in prispevek k družbeni delitvi dela še vedno niso dovolj usklajeni s pridobivanjem dohodka. Strokovne službe v delovnih organizacijah imajo prav tako velik vpliv na produktivnost dela in količino dohodka. Zato se postavlja vprašanje, ali je dohodek delavcev v strokovnih službah dovolj usklajen z njihovim prispevkom k skupnim rezultatom dela ustrezne delovne organizacije ali ti delavci dobivajo ta sredstva samo na podlagi skupnih poslovnih rezultatov delovne organizacije tj. poprečnih rezultatov ali na podlagi pavšalnih dohodkov, ki jih dobivajo avtomatično. Zato delavci TOZD takšna izločanja doživljajo bolj kot davek kakor kot samoupravno urejanje odnosov, pravic, dolžnosti.

Ta dva primera sta vzeta kot ilustracija, da bi opozorili na potrebe da sindikalne organizacije in sindikati v celoti v prihodnje posvetijo več pozornosti bistvu samoupravnih sporazumov s stališča odnosov, ki jih vzpostavljajo, vpliva teh družbenoekonomskih odnosov na položaj posameznih delov združenega dela.

Pri tem moramo izhajati iz ustavnega koncepta o enakem družbenem in materialnem položaju delavcev družbenih dejavnosti in materialne proizvodnje. Če se ta razmerja ne povezujejo z družbenim značajem dohodka in si cilji glede na uresničevanje večje družbene produktivnosti dela in skupnih rezultatov dela v materialni proizvodnji, bo skupni prispevek delavcev družbenih dejavnosti manjši ali njihovo delo ne bo adekvatno družbeno priznано.

Torej, ko se samoupravni družbenoekonomski odnosi vzpostavljajo na dohodku, je vsako delo merljivo, vendar je treba iskati ustrezne rešitve oziroma merila dela in kriterije za njegovo vrednotenje, ki bodo močnejše in neposredneje povezovali posamezno delo in posamezne sfere družbenega dela v skupno družbeno delo (čl. 40., 43., 44., 47. in 49.).

Medsebojni ekonomski odnosi temeljnih organizacij združenega dela in delovnih organizacij so bili doslej najpogosteje zasnovani na kupoprodajnih odnosih oziroma na kreditnih odnosih v razširjeni reprodukciji. Vendar to ne pomeni, da so se v praksi ustvarjali samo takšni družbeni odnosi. Pravzaprav so se ustvarjale tudi drugače ne zelo različne oblike dohodkovnih odnosov, ki pred ustavo pa tudi potem, vse do izdelave tega osnutka, niso bile dovolj proučevane in ne dovolj uveljavljene. Posebej bi opozorili na družbenoekonomske odnose, ki se vzpostavljajo s skupnimi naložbami. Pa naj gre za pogodbeno odnose naših proizvajalcev ali za odnose naših proizvajalcev s tujimi partnerji. Izhajajoč iz posploševanja zelo različne prakse samoupravnega urejanja družbenih odnosov ter iz družbenega značaja dohodka, zakon določa, da se na področju razširjene reprodukcije in v skupnih družbenoekonomskih odnosih morajo razvijati konsistentnejši dohodkovni odnosi. Zakon ne zametuje kupoprodajnih in kreditnih oblik povezovanja (čl. 70., 72.). Nasprotno, to bodo tudi še naprej zelo pomembne oblike ekonomskih odnosov.

Da bi prišli do čim doslednejših dohodkovnih odnosov glede uresničevanja samoupravnih pravic delavcev iz minulega dela, osnutek zakona posebej obdeluje tudi nove oblike združevanja sredstev in pravic, ki morajo biti vzajemno urejene na tej osnovi. Pravzaprav zakon obdeluje ustavne pravice o osnovah udeležbe v dohodku na osnovi skupnega prispevka k upravljanju z družbenimi sredstvi reprodukcije in skupnega dela.

Ko gre za pravico udeležbe v dohodku, zakon predvideva dve možnosti: udeležbo v skupnem prihodu in udeležbo v skupnem dohodku (člena 60.). V prvem in drugem primeru izhaja iz ustavnega koncepta, da se z zakonom zagotovi enakopravnost na osnovi dogovorjenih odnosov, da se določijo medsebojne obveznosti glede rizika in da se preprečijo razne deformacije, izkoriščanja posameznih delov združenega dela in neodgovorno obnašanje samoupravljalcev.

TOZD in DO imajo svoj delež v skupnem prihodu, zlasti v primerih ko so trdneje povezane v samih proizvodnji. To velja za proizvodnjo po fazah, ki prihaja na tržišče s končnim proizvodom in za kooperacijo. Merila za razporejanje skupnega prihodka morajo biti ustrezna prispevku posameznih udeležencev v njegovem usmerjanju. S tem se bo zagotovila tudi ustrezna spodbuda za večjo produktivnost, racionalneje izkoriščanje sredstev in uveljavljanje trdnejših oz. trajnejših družbenoekonomskih odnosov (člen 57., 62.).

V osnutku zakona je rečeno, kaj naj vsebuje samoupravni sporazum o upravljanju in uresničevanju skupnega dohodka, npr. da urejajo standard v proizvodnji, materialne stroške, amortizacijo, odpošiljke, vpliv na razvojno in poslovno politiko, obratna sredstva, pogoje za nastopanje na tržišču, oblikovanje skupnih organov, način nošenja rizikov, vzajemno odgovornost, način reševanja sporov, merila za delitev dohodka, roke za obračune, izločanje rente in uresničevanje solidarnosti (čl. 61.). V interesu delavcev morajo subjektivni dejavniki doseči, da se ta vprašanja čim popolneje uredijo in da se o njih izvrši predhodna politična razprava med delavci, da bi delavci vedeli kakšne so njihove dolžnosti in kakšne pravice.

Glede uresničevanja skupnega dohodka in družbenoekonomskih odnosov na podlagi skupnega dohodka se ti odnosi vzpostavljajo predvsem v primerih, ko se na podlagi skupnih naložb dohodek deli po rezultatih, ki se dosegajo s takšnim združevanjem. Ta delež mora biti sorazmeren delovnemu prispevku, oziroma odvisen od rezultatov dela. Tudi tu zakon precej podrobno obdeluje ustavno varstvo enakopravnega položaja delavcev OZD v katere se sredstva vlagajo, prav tako pa tudi pravice delavcev, ki združujejo sredstva (člen 66., 67. in 68.). Ker tu ne gre samo za naložbe sredstev ene organizacije v drugo, temveč za združevanje sredstev in za skupno določanje ekonomskih odnosov, je zelo pomembno, da se zagotovi enakopraven položaj vseh samoupravljalcev, ter odgovorno obnašanje ob uporabi družbenih sredstev (člen 65., 69.). Prav tako osnutek zakona določa tudi prenehanje pravic na tej

osnovi. Pravice prenehajo, ko poteče predviden rok ali ko je vrnjena vrednost združenih sredstev skupaj z nadomestilom (člen 69.).

Glede na pomen teh dohodkovnih odnosov v razširjeni reprodukciji in upravljanju z družbenimi sredstvi, pa morajo samoupravni organi veliko več pozornosti posvetiti določanju teh odnosov. Z drugimi besedami, treba se je trajno boriti za uresničevanje duha in bistvo samoupravnih produkcijskih odnosov.

V obdelavi dohodkovnih odnosov zakon ne posveča nič manj pozornosti delitvi dohodka. Pravzaprav zakon izhaja iz tega, da v razvoju dohodkovnih odnosov pridobivanje dohodka ni edini pogoj enakopravnosti. Enako pozornost je treba posvetiti tudi izenačevanju ekonomskih pravic, odgovornosti in obveznosti v razpolaganju z dohodkom. V tem pogledu so posebno pomembna tista določila, ki zahtevajo da samoupravljalci s samoupravnimi sporazumi na podlagi družbenih dogovorov določijo enotna merila, pogoje in elemente za ugotavljanje dohodka, njegovo razporejanje in delitev na osebne dohodke (člen 99., 100.).

Poleg drugega zakon tudi zaradi tega posveča posebno pozornost izkazovanju dohodka in določanju obveznosti samoupravljalcev da spoštujejo samoupravne sporazume o politiki razporejanja dohodka in delitvi osebnih dohodkov. V definiciji dohodka je zakon postavil, da vanj pride celotna, na novo ustvarjena vrednost in da se iz njega nadomešča vse, kar delavci zares poravnajo iz dohodka. Doslej so bila odstopanja od tega načela. V praksi se nerealno zmanjšuje ali povečuje dohodek, da bi se pokrili negativni rezultati in nelikvidnost v poslovanju. Nerealno izkazovanje dohodka stimulira neracionalno obnašanje samoupravljalcev, zmanjšuje odgovornost nosilcev samoupravljalških funkcij, zlasti pa poslovnih organov, ki so dolžni tudi pred družbo in pred delavci, da realno izkazujejo resnično stanje v poslovanju (člen 132.).

Kar zadeva knjigovodstvo in zaključne račune zakon navaja, da se dohodek izkazuje za vsako TOZD, ne pa da se v njej vodi. Ni smotno, da TOZD ustvarja lasten strokovni aparat. V širši asociaciji je treba izkoristiti strokovno knjigovodstvo in druge službe, ki bodo racionalno pa tudi učinkovito, dnevno oz. pravočasno izkazovale za vsako TOZD rezultate poslovanja in druge potrebne elemente za odločanje delavcev in racionalno upravljanje s sredstvi (člen 129.).

Prav tako se uvaja zbirna bilanca, da bi se lahko videli rezultati vseh TOZD in spremljajo uresničevanje rezultatov poslovanja na ravni DO. Takšno spremljanje in izkazovanje poslovnih rezultatov je v ozki zvezi z konstituiranjem družbenoekonomskih odnosov na osnovi skupnega prihodka in skupnega dohodka, o katerih je bilo govora. Prav tako je predvidena izdelava konsolidiranih bilanc v delovnih organizacijah in sestavljenih OZD (člen 130.).

Posebej je treba opozoriti, da osnutek zakona uvaja obvezne kazalce. Namen tega je, da se pravilno in enotno izkazujejo rezultati poslovanja in da se uporabijo v pripravah samoupravnih sporazumov o pridobivanju in delitvi dohodka in o osnovah načrtovanja (člen 123., 127.).

Realno izkazovanje dohodka TOZD in resničnega stanja prispeva, da se pravočasno opazijo problemi, negativne težnje in težave v poslovanju, ki jih je treba odpravljati že na samem začetku. Biti moramo proti nerealnemu izkazovanju dohodka, ker to povzroča globlje negativne posledice za dohodkovne odnose, delitev po delu in rezultatih dela in vodi do delitve nerazdeljenega dohodka. Zato je izkazovanje dohodka v ozki zvezi s celotnim racionalnim obnašanjem samoupravljalcev. V tej luči je treba gledati tudi uvajanje materialno finančnih ukrepov za prehod na plačano realizacijo.

Zakon prav tako predpisuje, da se pred delitvijo čistega dohodka na sklad akumulacije in rezerve na eni strani in na sklad za osebne dohodke in skupno porabo na drugi strani, iz dohodka morajo izločiti sredstva za poravnavo obveznosti TOZD do drugih in za izpolnjevanje zakonskih obveznosti, dalje sredstva, ki so rezultat posebnih ugodnosti, ki delno lahko ostanejo v TOZD s tem, da so namensko usmerjena za širjenje materialne osnove dela in sredstev, ki jih TOZD izloča za financiranje delovne skupnosti skupne službe. Izhajajoč iz teh globalnih načel in principov izkazovanja dohodka, se morajo samoupravni sporazumi o pridobivanju in delitvi dohodka v naslednji fazi razvoja prilagoditi duhu novega zakona in v skladu z njim graditi kriterije in merila (čl. 94., 95. in 96.). TOZD se direktno obvezujejo, da bodo te sporazume spoštovali in da bodo sprejete kriterije in merila vgrajevale v svoje samoupravne akte (čl. 99.).

Na ta način tudi delitev dohodka prispeva, da se približamo uveljavljanju načela delitve po delu in rezultatih dela. V uresničevanju tega načela pa imata zelo pomembno mesto delitev osebnih dohodkov in sistem vrednotenja dela. Znana je kritika dosedanjih napak v delitvi osebnih dohodkov in individualnem vrednotenju dela, zato o tem ne bi govorili. Treba je opozoriti na to, da osnutek zakona vztraja pri merilih za vrednotenje dela, zahteva največjo spremembo v samoupravni praksi prav v samoupravnih aktih TOZD in DO, ki določajo osnove in način vrednotenja dela (čl. 113.). Dolžnost vseh subjektivnih sil predvsem

sindikalnih organizacij je, da prav na teh vprašanih povedajo odločno politično bitko, da bi dosegli resnične spremembe v sistemu vrednotenja dela in zagotovili enotnost materialne in moralne stimulacije. Samo v tej celoti se lahko izrazi socialistično bistvo družbenih odnosov in samoupravni položaj delavcev.

Zakon izhaja iz tega, da so sredstva za skupno porabo skupna sredstva, izločena iz sklada osebnih dohodkov. (čl. 102.) in da morajo biti deležna uporabi osebnih dohodkov (čl. 206., 215.). Ta sredstva se obravnavajo kot skupna sredstva delovne skupnosti in zato ne morejo nositi posledic, kot druga sredstva TOZD glede poravnavanja zakonskih in drugih obveznosti. Glede na to, da se iz teh sredstev zadovoljuje zelo pomembne potrebe delavcev, kot so ustanovna graditev, družbena prehrana ipd., je nujno, da se še naprej enako obravnavajo glede obdavčevanja. Nujno je, doseči sporazum med republikami in pokrajinami o oproščanju davkov in prispevkov teh delov sredstev skupne porabe.

Solidarnost

Solidarnost je bistvena komponenta socialističnih samoupravnih odnosov, ki so zasnovani na družbeni lastnini sredstev za proizvodnjo in na neposrednem upravljanju delavskega razreda s temi sredstvi.

S tem, da izkoriščajo družbena sredstva za proizvodnjo, delavski in ostali delovni ljudje v združenem delu neposredno in enakopravno, odločajo o urejanju medsebojnih odnosov v pridobivanju in delitvi družbenega dohodka, ki se ustvarja v materialni proizvodnji. Iz tega izhaja tudi solidarnost delavskega razreda in ostalih delovnih ljudi v celotnem združenem delu, ki jo ta zakon še naprej razvija in obravnava v skladu z ustavo. Prispevek zakona je v tem, da podrobneje razdelja značaj in osnovne vidike ustavnega koncepta solidarnosti v sedanji etapi razvoja naše socialistične samoupravne družbe.

V vseh poglavjih osnutka zakona so obdelane obveznosti in okviri solidarnosti izhajajoč iz tega, da gre za solidarnost samoupravno organiziranih delavcev npr. v samoupravnem urejanju družbenoekonomskih odnosov glede pridobivanja in delitve družbenega dohodka (čl. 94., 96., 97.) razporejanja čistega dohodka (čl. 98., 101., 102., 105., 106., 107., 108.) in delitve sredstev za osebne dohodke (čl. 110., 111., 115., 116., 117.), zlasti pa glede izločanja in uporabe sredstev skupne porabe (čl. 134., 135., 136.) dalje po določilih o izkazovanju dohodka (čl. 134., 135., 136.) dalje po določilih o pravicah, obveznostih in odgovornostih družbenopolitičnih skupnosti v pridobivanju, delitvi in razporejanju dohodka (čl. 141) po določilih o medsebojnih razmerjih dela vcev v združenem delu (čl. 114) in določilih o registraciji (čl. 397.).

Zakon izhaja iz tega, da čisti ekonomski odnosi med posameznimi organizacijami združenega dela in znotraj njih samih niso in ne morejo biti v nasprotju s solidarnostjo. Nasprotno, takšni odnosi v združenem delu so predpostavka, da socialistična solidarnost postane jasnejša in vidnejša, da pride do polnega izraza in zavzame pravo mesto.

Solidarnost se ne more in ne sme zamenjavati z osebnimi dohodki delavcev, določenimi na podlagi ustreznih rezultatov dela itd., s prispevkom, ki so ga s svojim skupnim (živim in minulim) delom dali dohodku TOZD. V nasprotnem primeru bi se to negativno odrazilo na prizadevanje naše družbe glede ustvarjanja pogojev za merjenje in ustrežne vrednotenje dela in rezultatov dela vseh delavcev. Naše stališče o tem je jasno, znana pa je tudi naša kritika „uravnilovka“ v delitvi sredstev za osebne dohodke na posamezne delavce, ki se v večji ali manjši meri še vedno uveljavlja v praksi.

Medsebojno solidarnost temeljnih in drugih organizacij združenega dela v promaganju težav v poslovanju, osnutek zakona vidi predvsem v resničnem in trajnem usposabljanju teh organizacij za uspešnejše upravljanje dejavnosti, zaradi katerih obstajajo oz. za opravljanje proste in razširjene reprodukcije (čl. 135., 136., 141.). Zakon se torej zavzema za ekonomsko solidarnost TOZD, ki ji je cilj popolna sanacija in usposabljanje za reprodukcijo, ne pa za kakršnokoli solidarnost in toleriranje neodgovornega obnašanja in zanikrnosti. Določila zakona vtrajajo pri zahtevi, da se ob sanaciji zagotovi odpravljanje vzrokov za težave. Zato si morajo organi upravljanja, sindikati prizadevati, da se vse tiste rešitve, ki niso v skladu s temi določili spremenijo in uskladijo tako, da se doseže popoln družbeni učinek. Solidarnost delavcev v združenem delu prihaja do izraza tudi takrat, ko temeljna ali druga organizacija združenega dela ne more redno izplačati osebnih dohodkov. V takih primerih zakon predvideva zajamčeni osebni dohodek (čl. 111., 115., 116., 117., 135.). Po ustavi so republike in pokrajine dolžne zagotoviti sredstva za zajamčeni osebni dohodek. Zakon prav tako omogoča, da tudi občine in združeno delo določajo svoj nivo skupnega osebnega dohodka. Vsak izmed njih je dolžan zagotoviti sredstva, ki so potrebna za višino osebnega dohodka, ki ga jamči.

Če občine in združeno delo ne morejo zagotoviti teh sredstev, je to dolžna storiti republika oz. pokrajina vendar v višini, ki jo določi ona. Ta zajamčeni osebni dohodek se mora izplačevati delavcem vsak mesec tudi pred določanjem sanacijskega programa, ker mora zagotoviti minimum eksistence delavcev in nujno materialno in socialno varnost.

Ko neka TOZD in druga OZD zaide v težak položaj, mora po določilih osnutka zakona priti do izraza obveznost ostalih temeljnih delovnih in širših asociacij združenega dela, da sprejmejo, prekvalificirajo in zaposlijo, določeno število ali vse njene delavce. (čl. 134., 136 in 141.).

Prav tako je TOZD, ki gre v nove investicije za razširitev ali modernizacijo obstoječih kapacitet dolžna, da sama ali skupaj z drugimi TOZD v delovni oz. sestavljeni organizaciji najde ustrežna delovna mesta za vse delavce in da v primerih potreb zagotovi njihovo prekvalifikacijo. (Čl. 136.). V takšnih primerih morajo največkrat širše asociacije združenega dela prevzeti obveznost za reševanje problemov prekvalifikacije in usposabljanje delavcev.

Poleg drugega se po osnutku zakona solidarnost izraža tudi v ustanavljanju rezerv. S samoupravnimi sporazumi se določajo vrsta, način oblikovanja in potrebe teh sredstev. Zakon priporoča naj se skladi rezerv, ki resnično pripadajo temeljni organizaciji kot njena neodtujljiva sredstva združujejo v delovne organizacije in širše asociacije združenega dela, da bi na ta način popolneje prispevali k stabilizaciji TOZD in k programiranju večje rasti njihovega in celotnega dohodka združenega dela (čl. 105., 106. in 107.).

In končno so socialno in pokojninsko zavarovanje, izobraževanje in usposabljanje ljudi za delo, otroško varstvo in skrb za delavce z zmanjšanimi delovnimi sposobnostmi takšna področja, kjer se najširše in najpopolnejše kaže človeška solidarnost. Zato se v samoupravnih sporazumih, ki urejajo ta vprašanja morajo iskati rešitve za polno izražanje te solidarnosti. Naloga sindikata in ostalih samoupravnih sil in organov samoupravljanja je, da dosežejo v ustreznih samoupravnih interesnih skupnostih in skozi samoupravno urejanje združenega dela, da pridejo do izraza pravi razredni interesi delavcev in celotna družbena solidarnost.

Odgovornost

Ena izmed temeljnih komponent razvoja samoupravnih socialističnih odnosov je določanje odgovornih odnosov v samoupravnem odločanju in samoupravnem povezovanju delavcev. Delavci so odgovorni pred drugimi delavci in družbeno skupnostjo, ker v imenu družbe upravljajo z družbenimi sredstvi za proizvodnjo. Te odgovornosti se določajo v odvisnosti od mesta in vloge v procesu reprodukcije, od pristojnosti, določenih skupnih ciljev in od nalog, kakor tudi v odvisnosti od uresničevanja varstva družbene lastnine. Že ustava je določila temeljne pravice, dolžnosti in odgovornosti tako posameznikov kot organizacij združenega dela in družbe kot celote.

Ta samoupravna odgovornost je rdeča nit, ki se vleče skozi celoten osnutek zakona o združenem delu. S pravicami so vedno določene tudi medsebojne obveznosti. V osnutku zakona je razdelan t.i. obrambni mahanim kot specifična oblika odgovornih obveznosti tako glede varstva samoupravnega položaja delavca in delov združenega dela kakor tudi glede družbenega varstva pred nevestnostjo in zlorabo v izvrševanju samoupravljaljskih funkcij in delovnih dolžnosti.

To se kaže v konstituiranju družbenoekonomskih odnosov v TOZD dalje v določanju družbenoekonomskih odnosov med TOZD v sestavi DO in ob združevanju v sestavljeno organizacijo in druge oblike združevanja. Vedno se zahteva, da se precizno samoupravno določi pod kakšnimi pogoji se združuje in pod kakšnimi pogoji se lahko izvršijo spremembe ter kakšen je postopek, če pride do nesporazumov v družbenoekonomskih odnosih. Z drugimi besedami, urejajo se pogoji za izločanje, priključevanje, ukinjanje in spreminjanje notranje organizacije združenega dela (čl. 304., 305., 303., 315., 316., 352., 365., 64.).

Prav tako zaradi določanja odgovornosti glede pravic in pristojnosti zakon obravnava ustavna določila in določa položaj in odgovornost delavskih svetov in drugih samoupravnih organov, odgovornost poslovnih organov in njihove dolžnosti (čl. 542–548).

Toda če družbena akcija izostane, ta odgovornost ne bo uresničena. Delavec mora skozi sindikat svojo razredno in družbenopolitično organizacijo razdelati vsebino teh odnosov in biti nosilec dograjevanja socialističnih samoupravnih in odgovornih družbenoekonomskih odnosov (čl. 128., 132., 212., 230–243.).

Odgovorno obnašanje ob določanju in izvrševanju obveznosti v samoupravnih sporazumih, zlasti pa v samoupravnih sporazumih, ki rešujejo položaj delavca v pridobivanju in razporejanju dohodka, delitvi osebnih dohodkov in vrednotenju dela, tvori celoto samoupravnega položaja delavca. S tem je povezano odgovorno obnašanje v upravljanju samoupravljaljskih funkcij in v izvrševanju delovnih dolžnosti (čl. 134.). Zakon zahteva, da se v samoupravnem sporazumu o združevanju določijo pravice in obveznosti glede pogojev, ki jih delavec mora izpolniti glede na delovne dolžnosti, vse do razporejanja delavcev na delovna mesta in določanja delovnega časa in odgovornosti za kršenje delovnih dolžnosti (čl. 147., 151.).

Posebej so navedeni elementi za določanje lažjih in težjih kršitev delovnih dolžnosti. Prav tako pa je predvidena možnost izrekanja poleg moralnih tudi ukrepov materialne odgovornosti (čl. 171., 170., 181.).

Zakon predvideva, da se za izrekanje ukrepov oblikuje poseben organ delavcev (disciplinska komisija), ki se voli na enak način kot delavski svet (čl. 172., 173.). Prav tako osnutek predvideva kakšen je postopek in kakšne pravice ima delavec, da bi se preprečila samovolja in šikaniranje pod videzom izrekanja ukrepov odgovornosti (čl. 175., 177.).

2. SAMOUPRAVNO ORGANIZIRANJE ZDRUŽENEGA DELA

Osnutek zakona opredeljuje združeno delo predvsem kot družbeno-ekonomski odnos. Torej gre za združevanje dela in sredstev v rokah delavca, za preseganje odtujenosti delavca od materialnih pogojev dela in od rezultatov dela. Takšen pristop opredeljuje tudi sistem igriziranosti dela. Osnutek zakona izhaja iz integracije združenega dela na ekonomskih osnovah in iz moči in položaja delavca, da v pogojih enakopravnosti in medsebojne solidarnosti obvlada proces družbene reprodukcije in razvoj družbe kot celote. Sistem igriziranosti mora delavcu omogočiti, da odloča o vseh vprašanih upravljanja dela in družbenih sredstev in da si na teh temeljih zagotovi materialni in družbeni položaj po ustavnih določilih.

Da bi presegli vse spoznane nedoslednosti, je najpomembnejše dosledno igriziranje temeljne organizacije združenega dela. Zato so tudi pomembni kriteriji, ki določajo njeno družbeno-ekonomsko identiteto. Pričakovati moramo, da bo na teh temeljih prišlo do adekvatnejših rešitev in optimalnih pogojev za razvoj samoupravnih odnosov v temeljnih organizacijah združenega dela (čl. 297., 298., 299., 309.).

Po osnutku zakona je temeljna organizacija združenega dela vedno del delovne organizacije. Ona ne more obstajati izven delovne organizacije in ne more hkrati biti v sestavi več delovnih organizacij. Istočasno se temeljna organizacija združuje v sestavljene organizacije združenega dela samo prek delovne organizacije kot njen integralni del (čl. 359.). Torej osnutek zakona ponovno uveljavlja delovne organizacije kot obvezno obliko samoupravnega igriziranja združenega dela, oziroma kot samostojno samoupravno organizacijo delavcev, povezanih s skupnimi interesi v delu in igriziranjih v TOZD v njenem sestavi in kot enega izmed obveznih členov v verigi nadaljnjega združevanja delavcev v sistem združenega dela.

Dolžnosti in odgovornosti, solidarnost in skupnost v delovnih organizacijah so sedaj trdneje postavljene v primerjavi s prakso (čl. 229., 323., 325., 359.).

Pri tem ne sme priti do dvomov o neodtujljivih pravicah delavca, ki jih le-ta uresničuje v TOZD in tudi ni možno od delavca odtujevati pravice, dolžnosti, dohodek in sredstva iz dohodka. Na drugi strani pa moramo hitro premagati pojmovanja, da sta položaj in vloga TOZD močnejša čim „labilnejši“ so odnosi v (celicah ustvarjeni v osnovi podjetniški odnosi) delovni organizaciji. V bistvu gre za to, da so v nekaterih celicah ustvarjeni v osnovi podjetniški odnosi ali da so prišla do izraza skupinsko-lastniška pojmovanja. Takšni odnosi niso omogočali širše in neposrednejše udeležbe delavcev v samoupravljanju in razpolaganju z dohodkom pa tudi ne ustvarjanja večje kohezije v združenem delu.

Po osnutku zakona je delovna organizacija institucionalno trdna organizacija v kateri so proizvodno, delovno, funkcionalno in dohodkovno povezane TOZD. Delovne organizacije torej ne smemo pojmovati kot vsoto TOZD. Družbeno-ekonomske vezi in dohodkovni odnosi, ki jih nudi osnutek zakona, tvorijo kohezijsko vez med delavci v uresničevanju njihovih interesov (čl. 323., 324., 359., 393.).

S tega stališča mora biti vsaka izmed določenih oblik igriziranja združenega dela odprta za nadaljnja združevanja in za poglobljanja ekonomskih in drugih vezi in odnosov v širšem segmentu družbene reprodukcije. Oziroma niti ena izmed oblik igriziranja združenega dela ne more biti sama sebi zadostna.

Izkušnje kažejo, da združevanje dela in sredstev ni le ustavna dolžnost, temveč tudi objektivna nujnost, da bi združeno delo zavladovalo nad celoto družbene reprodukcije in postalo prevladujoča družbena sila. Proces združevanja ne sme biti po panogah in teritorijih, kjer je interes združenega dela širšega pomena. Združevati se je treba na osnovah prave skupnosti in trdnega delavsko razrednega interesa.

Osnutek zakona razčlenjuje tudi osnove, na katerih se delovne in sestavljene organizacije združenega dela lahko združujejo v širše oblike samoupravnega povezovanja in združevanja, kot so plansko-poslovne skupnosti, da bi tako združene uresničile določene skupne interese. V tem kontekstu so v osnutku zakona opredeljene osnove za združevanje in povezovanje v poslovno skupnost, v samoupravne interesne skupnosti in razne oblike igriziranja združenega dela za medsebojno poslovno sodelovanje ali za skupno planiranje. Celoten razvoj družbe bo objektivno vse bolj zahteval ustvarjanje takih oblik združevanja (čl. 366., 367., 373., 374., 375., 367.).

Poudarjamo, da oblike samoupravnega igriziranja združenega dela osnutek zakona ne jemlje statično kot enkrat za vselej dan

družbeno-ekonomski in samoupravni organizem. Nasprotno, skozi samoupravno igriziranje, združenega dela daje možnost za stalno preoblikovanje v teku, kar je izjemno pomembno za našo prakso in za vpliv delavcev na njeno oblikovanje.

Osnutek zakona (čl. 303. 325.) predvideva, da se lahko s posebnim družbenim dogovorom pobliže obdelajo kriteriji in merila za uveljavljanje z zakonom določenih pogojev za igriziranje TOZD v posameznih dejavnostih. Če se pokaže takšna potreba mora dati iniciativo sindikat, v grupacijah, kjer je v njih objektivno najlažje proučiti in določiti kriterije.

3. URESNIČEVANJE SAMOUPRAVLJANJA DELAVCEV V DRUŽBENI REPRODUKCIJI

V svojih rešitvah, ki so normativno obdelane in razvite, daje osnutek zakona temeljne družbene opredelitve za uresničevanje samoupravljanja v družbeni praksi. Neposredno samoupravljanje se uresničuje kot organska celota skozi tri osnovne oblike upravljanja t.j. 1. z osebnim izjavljanjem delavcev, 2. z odločanjem po delegatih v samoupravnih organih temeljnih, delovnih in sestavljenih organizacij združenega dela in organih politične oblasti in 3. z uresničevanjem neposredno delavske kontrole. Vse te oblike so v funkciji delavcev. Pri tem je vendarle treba upoštevati, da je osebno izjavljanje delavcev vir, osnova in opora za vse druge oblike neposrednega odločanja. Zaradi tega se po osnutku morajo sprejemati vse strateške odločitve z osebnim izjavljanjem delavcev v temeljnih organizacijah.

V uresničevanju teh oblik samoupravljanja se v praksi pojavljajo problemi, zlasti v tistih organizacijah združenega dela, ki niso dosledno igrizirane na ustavnih načelih. Da bi zagotovili ustavni koncept neposrednega odločanja delavcev, so mnoge organizacije določile preširok krog vprašanj o katerih se odloča na zbori, ne pa da bi mislile na to ali je to tudi uresničljivo. Zbori so velikokrat nepripravljeni. Ob predlaganju rešitev niso predloženi tudi učinki in posledice njihovega uveljavljanja. Zato so zbori delavcev lahko spremenijo v zaslon in sredstvo manipuliranja z demokratičnimi oblikami odločanja.

Istočasno se delavski sveti ne upoštevajo kot samoupravni organi celo v pristojnostih, ki so jih normativno dane. S številnimi vprašanji in pristojnostmi delavskega sveta so se ukvarjali zbori delavcev ali poslovdni organi, kar je vodilo do razvrnotenja vloge delavskega sveta, ki mu je dana z ustavo. Delavski svet je bil pogosto koridor za komuniciranje poslovdnih organov z zbori delavcev. Toda DS je hrbenica samoupravljanja. Osnutek zakona krepi vlogo delavskega sveta in določa odgovornost poslovdnih organov predvsem do delavskega sveta.

Gre za pomanjkljivosti in probleme v delovanju zborov delavcev, za postavljanje referendumov, za neadekvatno delovanje samoupravnih organov. To je oviralo, da bi se te samoupravne oblike uresničevale in uveljavljale v skladu z mestom in vlogo, ki jim jo daje ustava. Takšno prakso presegajo rešitve osnutka zakona, sindikat pa je odgovoren, da se le-te tudi uresničijo.

Po osnutku zakona je referendum najpomembnejše neposredno odločanje delavcev. To dejstvo nalaga večje družbeno-politično angaziranje in akcijsko delovanje sindikata v igriziranju, usmerjanju in vodenju predhodne razprave, pred izjavljanjem delavcev z referendumom. To je potrebno zato, ker je na referendumu delavec postavljen v položaj da se izjavlja z „da“ ali „ne“, ob čemer pa se razume, da je predhodno temeljito seznanjen z bistvom problema, da je popolnoma in točno obveščen, da razume idejno-politično in razredno osnovo predlaganih rešitev in prave posledice, kakor tudi druga vprašanja, ki so pomembna za njegovo opredeljevanje in izjavljanje.

Vedno je treba misliti na to, da gre za odločanje o pomembnih in zapletenih družbeno-ekonomskih vprašanih. Zato osnutek zakona posebej zadržuje delavski svet in druge samoupravne organe, da v sodelovanju z organizacijami sindikata vedno igrizirajo predhodno razpravo (člen 443).

Pravice in odgovornosti družbenopolitičnih skupnosti

Z uvedbo delegatskega sistema so nedvomno dosežene kvalitetne spremembe v sestavi skupščin družbenopolitičnih skupnosti in v samoupravni zvezi med skupščino in združenim delom. Učinkovito reševanje družbenih problemov v združenem delu ni vedno možno samo v njegovih okvirih. V takšnih primerih imajo delavci možnosti, da svojo akcijo v združenem delu spremenijo v družbeno regulativno v zakone in državne odloke. Na ta način se tudi državni organi povezujejo z združenim delom in prevzemajo odgovornost v okviru svoje pristojnosti za uresničevanje ustavne zasnove združenega dela. Z osnutkom zakona je predvideno, da skupščine družbenopolitičnih skupnosti in njihovi organi nudijo pomoč, da spodbujajo in razvijajo samoupravljanje in družbeno lastnino, da jih branijo pred samoupravnimi opori in ravnaji in da izvajajo ustreznečasne ukrepe, če se kršijo samoupravni odnosi. Precej

podrobno osnutek govori o tem, kar se razume pod pojmom „kršenje samoupravnih odnosov“, da ne bi prišlo do zlorabe tega pooblastila in do namernega kratenja pravic družbenopolitičnim skupnostim do opravljanja nujne intervencije v primeru nevestnega obnašanja (čl. 596., 599.).

Sindikati se mora odločneje boriti proti pojmovanju, da je vsak sklep organa družbenopolitične skupnosti sam po sebi birokratski in nesamoupraven in sme dovoliti, da se pod videzom varstva samoupravljanja ščiti neracionalno obnašanje, zloraba samoupravnih pravic, egoizem, nedelo in druge eventuelne deformacije, ki lahko nastanejo v samoupravljanju s sredstvi in dohodkom. Prav tako pa se bo sindikat energično bojeval za to, da se institucionalne pristojnosti družbenopolitičnih skupnosti ne pretvorijo v dušenje samoupravljanja, v manipuliranje in vsiljevanje birokratskih in nesamoupravnih odnosov v združenem delu.

Vloga družbenopolitičnih skupnosti je v tem, da prispevajo k skladnejšemu določanju odnosov v pridobivanju dohodka, da bi tako zagotovile enakopravnost TOZD, zagotovile svobodno gibanje in združevanje sredstev, spodbudile povečanje proizvodnje in uresničile načelo delitve po delu in rezultatih dela. S svojim načrtovanjem družbenopolitične skupnosti povezujejo načrtovanje združenega dela v družbeno načrtovanje in zagotavljajo enakopravnost narodov in narodnosti (čl. 137., 138., 139., 140. in 141.).

Organi občinskih skupščin se morajo hitreje prilagajati potrebam OZD in se usposobljati za nudenje strokovne pomoči. Na to opozarjamo zato, ker so primeri, da so organizacije sindikata prepuščene same sebi v strokovni obdelavi družbenih dogovorov in samoupravnih sporazumov, medtem, ko so organi državne uprave istočasno stali ob strani.

Družbeno-politične skupnosti imajo v območju svojih pristojnosti obveznost tudi glede sanacije temeljnih in drugih organizacij združenega dela, kadar te zaidejo v težave. Odgovornost družbeno političnih skupnosti, zlasti pa republike in pokrajine je, da zagotovijo delavcem zajamčeni osebni dohodek na svojem področju in da uvedejo začasne ukrepe ter prispevajo k sanaciji teh organizacij združenega dela (čl. 599., 601., 597., 598.).

Uvedena je obveznost, da se davki in prispevki za družbene potrebe določajo enkrat letno in da so predlogi za razpravo najmanj 30 dni na

razpolago delavcem in to vsi v istem času, da bi delavci tako lahko proučili celoto svojih obveznosti in skupno stopnjo prispevka. Doseđanja praksa, da se ti prispevki uvajajo stihjsko da se med letom spreminjajo, je vodila delavce v neugoden položaj, ker niso mogli imeti popolnega pregleda nad vsemi obveznostmi pa tudi te obveznosti niso bile dovolj povezane z materialnimi možnostmi delavcev in združenega dela.

To usklajevanje potreb in možnosti je bilo prav tako eden izmed razlogov, da samoupravne interesne skupnosti o teh vprašanih odločajo kot del skupščinskega sistema (čl. 97.).

Samoupravni sporazumi

S stališča popolne demokracije odnosov in vseh funkcij v sistemu združenega dela je zelo pomembno, da imajo v osnutku zakona samo upravni sporazumi posebno mesto v urejanju odnosov v družbeni reprodukciji glede na družbeno ekonomsko naravo, pogoje in zapletenost odnosov in protislovja v razvoju. Vsi se moramo odločno upreti vsakemu poskusu, da se insitut sporazumevanja izkoristi za zavlačevanje reševanja ali za izogibanja določevanju skupne politike in nujnih skupnih regulativ ter obveznosti, ki iz tega izhajajo.

Sporazumi morajo biti sprejeti na način in v pogojih, ki realno zagotavljajo njihovo uveljavljanje. Zasnovani morajo biti na prostovoljno prevzeti obveznosti, ki je po svoji naravi najtrdnjša obveznost, ker je pogojena z resničnimi potrebami udeležencev, ki so medsebojno delovno, proizvodno in s skupnimi interesi povezani v družbeni reprodukciji.

Dejstvo je, da mnogi sporazumi niso bili spoštovani, predvsem zaradi neustreznega načina sprejemanja in administrativnih pritiskov. Zato mnogi izmed njih niso imeli objektivne podlage in zato tudi ne realnih pogojev za uveljavljanje. Treba je opozoriti na to, da sporazumi, ki so bili sprejeti pod administrativnim ali kakršnim koli pritiskom, objektivno krepijo birokratsko in tehnokratsko prevlado, ki jo maskirajo s samoupravnimi normami. Zato je vloga sindikatov v sporazumevanju nezamenljiva.

Ta zapis je povzet iz referata Dušana BOGDANOVA, podpredsenika sveta ZSJ.

BELEŽKE: